

Συνάντηση μεταξύ Χριστιανών και Μουσουλμάνων

Αθήνα 13 Δεκεμβρίου 2008.

Εισήγηση του Φαίδωνα Θ. Παπαδόπουλου

Δρα Θεολογίας, Θρησκευολόγου.

Τίτλος: “Ειρηνική συνύπαρξη μεταξύ Χριστιανών και Μουσουλμάνων. Η εμπειρία της Κύπρου”.

Αγαπητοί σύνεδροι,

Η Κύπρος υπήρξε χώρα χριστιανική από τον 1^ο μ.Χ. αιώνα. Αυτό μαρτυρείται από το ίδιο το κείμενο της Καινής Διαθήκης αλλά αποδεικνύεται και επί τη βάσει αρχαιολογικών ευρημάτων και ιερών αντικειμένων, τα οποία ως ιερή παρακαταθήκη φυλάσσονται σε ιερούς ναούς ή μοναστήρια της.

Η πρώτη παρουσία Μουσουλμάνων στο νησί σημειώνεται περί τα μέσα του 7^{ου} αι. μ.Χ. και εξαιτίας του γεγονότος ότι δεν οφείλεται σε θρησκευτικούς λόγους, μιας και συνδέεται με τις αραβικές επιδρομές, είναι σποραδική και περιστασιακή. Από την εποχή αυτή και μέχρι το έτος 1571, οπότε πραγματοποιήθηκε η κατάκτηση της Κύπρου από τους Οθωμανούς, εμφανίζεται στη Νήσο μικρός αριθμός Μουσουλμάνων, που ανήκουν στις κατηγορίες: των Σαρακηνών αιχμαλώτων ή κατακτητών, των Αλβανών μισθοφόρων που χρησιμοποιούνταν στη φύλαξη των θαλασσίων συνόρων, των εμπόρων από διάφορες περιοχές της Μέσης Ανατολής, των Αθιγγάνων και των Εγχρώμων σκλάβων που απασχολούνταν σε αγροτικές εργασίες στα πολλά και μεγάλα φράγκικα φέουδα. Αναφορές στους πιο πάνω υπάρχουν στο χρονικό του Λεόντιου Μαχαιρά και σε αυτό του Γεωργίου Βουστρωνίου, όπως και σε κείμενα άλλων συγγραφέων.

Κατά τη μετά το έτος 1571 περίοδο, που αναφέρεται στην Κυπριακή Ιστορία ως περίοδος της οθωμανικής κυριαρχίας, η παρουσία Μουσουλμάνων εμφανίζεται ασφαλώς μαζικότερη και προπαντός είναι μόνιμη. Μπορεί συνεπώς, να ειπωθεί ότι η συνύπαρξη Χριστιανών και

Μουσουλμάνων στην Κύπρο αποτελεί από τη χρονολογία αυτή ουσιαστικό παράγοντα, που επηρεάζει καθοριστικά το σύνολο των εξελίξεων, που έχουν σχέση με τη ζωή, την ιστορία και τον πολιτισμό αυτού του τόπου.

Η ιστορικοθρησκευολογική έρευνα έχει αποδείξει ότι, κατά τη μακρά περίοδο συνύπαρξης Χριστιανών και Μουσουλμάνων στην Κύπρο, δεν έχουν σημειωθεί μεταξύ των οπαδών των δύο θρησκειών συγκρούσεις οφειλόμενες σε αμιγώς θρησκευτικά αίτια ή με καθαρά θρησκευτικό χαρακτήρα. Αντίθετα, έχει διαπιστωθεί ότι η σημαντικότερη αιτία των όποιων συγκρούσεων έχουν καταγραφεί στο νησί, δεν είναι άλλη από την εκμετάλλευση της θρησκευτικής διαφορετικότητας των μελών των δύο κύριων θρησκευτικών κοινοτήτων της Κύπρου από εξωγενείς παράγοντες, που αποσκοπούσαν στην εξυπηρέτηση των δικών τους επεκτατικών στόχων.

Είναι γεγονός αναμφισβήτητο, το οποίο έχει και ιστορικά καταγραφεί, ότι η θρησκεία έχει λειτουργήσει στον κυπριακό χώρο, κατά τους τέσσερις τελευταίους τουλάχιστον αιώνες, ως ενοποιός δύναμη με θετικά ασφαλώς αποτελέσματα για το σύνολο των εκφάνσεων της ζωής των κατοίκων της. Συγκεκριμένα γεγονότα και παραδείγματα παραθέτουμε στη συνέχεια της εισήγησής μας με την επισήμανση ότι η κατανόηση αυτών των γεγονότων και παραδειγμάτων διευκολύνεται τα μέγιστα αν ληφθεί υπόψη η ιστορική πραγματικότητα της προέλευσης μεγάλου μέρους του μουσουλμανικού πληθυσμού της νήσου από εξισλαμισθέντες πρώην Χριστιανούς ή Κρυπτοχριστιανούς.

A. Αμοιβαίος σεβασμός των λατρευτικών χώρων .

Είναι σε όλους γνωστό ότι τα παλιά μουσουλμανικά τεμένη της Κύπρου υπήρξαν προηγουμένως ορθόδοξοι ναοί ή λατινικές εκκλησίες, που είχαν

ανεγερθεί κατά τις περιόδους της φραγκικής και ενετικής κατοχής της νήσου, η τελευταία από τις οποίες έληξε κατά το έτος 1572, οπότε η πατρίδα μας πέρασε οριστικά στα χέρια των Οθωμανών. Είναι εξόχως χαρακτηριστικό μάλιστα, ότι πολλά από τα τζαμιά αυτά διατήρησαν το παλιό τους χριστιανικό όνομα, το οποίο χρησιμοποιείτο όχι μόνο σε προφορικές συζητήσεις αλλά και στα επίσημα έγγραφα της οθωμανικής και αργότερα της βρετανικής διοίκησης και του ιδίου του ΕΒΚΑΦ, του οργανισμού δηλαδή που, μεταξύ άλλων, είχε την ευθύνη για τη συντήρηση και λειτουργία των ιερών ισλαμικών χωρών. Δεν είναι, συνεπώς, τυχαίο ότι σε όλες σχεδόν τις πόλεις της Κύπρου υπάρχει τζαμί με το όνομα Αγία Σοφία. Οι λατρευτικοί αυτοί χώροι, όπως και τα τζαμιά που κτίστηκαν μεταγενέστερα έτυχαν απόλυτου σεβασμού από πλευράς των Χριστιανών κατοίκων της νήσου, τόσο κατά τη χρονική περίοδο, που η εξουσία βρισκόταν στα χέρια των Οθωμανών όσο και κατά την περίοδο της βρετανικής κυριαρχίας, αλλά και μετά το έτος 1960, οπότε η Κύπρος κατέστη ανεξάρτητο κράτος. Ιδιαίτερη σημασία βεβαίως αποκτά το γεγονός ότι και μετά την τουρκική εισβολή του 1974 η κυπριακή πολιτεία σέβεται και συντηρεί τα μουσουλμανικά τεμένη, που βρίσκονται στις ελεύθερες περιοχές, ενώ και ο λαός τα περιβάλλει με την τιμή εκείνη που αρμόζει στα θρησκευτικά πιστεύω και τον πολιτισμό του.

Ληλασίες και άλλου είδους καταστροφές χριστιανικών ναών υπήρξαν τόσο κατά το απώτερο παρελθόν, όσο κυρίως μετά το έτος 1974. Σε καμιά περίπτωση όμως οι ενέργειες αυτές είναι δυνατό να θεωρηθούν ως εκδηλώσεις θρησκευτικού φανατισμού από μέρους των Μουσουλμάνων της Κύπρου. Πρόκειται περισσότερο για ενέργειες υποκινούμενες από πολιτικές ή εθνικιστικές δυνάμεις ή που οφείλονται σε αυθαιρεσίες ανθρώπων της εξουσίας, αρχαιοκαπήλων ή άλλων, που δεν σχετίζονται πάντως με το θρησκευτικό χώρο.

Αν περιοδεύσει κανείς σε διάφορες κοινότητες της Κύπρου, θα διαπιστώσει ασφαλώς πως σε πολλές από αυτές, που είχαν μεικτό πληθυσμό, η εκκλησία και το τζαμί βρίσκονται στην ίδια γειτονιά και κάποτε σε διπλανά οικόπεδα. Αυτή και μόνο η διαπίστωση είναι αρκετή, κατά τη γνώμη μας, για να επιβεβαιώσει τα όσα έχουμε πιο πάνω αναφέρει. Και αν ρωτήσει κανείς άτομα κάποιας ηλικίας, που υπήρξαν πριν από το 1974 κάτοικοι κοινοτήτων των οποίων ο πληθυσμός αποτελείτο από Χριστιανούς και Μουσουλμάνους, θα πληροφορηθεί πως ο ήχος της καμπάνας ή η φωνή του μουεζίνη, ήταν μέρος της ζωής τους φυσιολογικό και καθ' όλα σεβαστό. Μνημειώδης είναι η απάντηση Μουσουλμάνου θρησκευτικού ηγέτη της Λευκωσίας προς εθνικιστικούς κύκλους μεικτής κοινότητας της υπαίθρου, που απαιτούσαν να απαγορευθεί το χτύπημα καμπάνας στο χριστιανικό ναό του χωριού τους. «Εσείς είστε καλύτεροι Μουσουλμάνοι από εμάς;», τους ρώτησε. «που δεν ενοχλούμαστε από τόσες καμπάνες στις εκκλησίες της Λευκωσίας;», Αποκορύφωμα ασφαλώς του σεβασμού των Κυπρίων απέναντι στους λατρευτικούς χώρους της καθεμιάς από τις θρησκευτικές κοινότητες, αποτελεί το γεγονός της χρησιμοποίησης αρκετών από αυτούς ως κοινών προσκυνημάτων, τόσο για τους Χριστιανούς όσο και για τους Μουσουλμάνους. Σε αυτή την κατηγορία ανήκουν ο ναός ή κατακόμβη των Αγίων Σαράντα, για τους Μουσουλμάνους Κιρκλάρ Τεκκές, που βρίσκεται κοντά στο χωριό Τύμπου, ο Τουραπή Τεκκές ή Άγιος Θεράπων στη Λάρνακα και οι Άγιοι Φανέντες ή Τεκκές Χαζίρετή Ομέρ, έξω από τον Άγιο Επίκτητο στην Κερύνεια.

B. Συνύπαρξη σε μονές και τεκκέδες.

Απόδειξη της από θρησκευτικής απόψεως ειρηνικής συνύπαρξης μεταξύ Χριστιανών και Μουσουλμάνων είναι και η σε μόνιμη βάση παρουσία

μελών της μίας κοινότητας σε θρησκευτικού ενδιαφέροντος χώρους της άλλης. Τα πρόσωπα αυτά ήσαν κυρίως ενοικιαστές γεωργικών και κτηνοτροφικών εκτάσεων, που ανήκαν σε ορθόδοξα μοναστήρια ή μουσουλμανικούς τεκκέδες, ή εργάτες, που απασχολούνταν σε διάφορες εργασίες των πιο πάνω ιδρυμάτων. Θα μπορούσε κανείς να αναφερθεί στους πέντε Χριστιανούς μόνιμους, κατά το έτος 1901, κάτοικους του τεκκέ Χαλά Σουλτάν ή στους 133 Μουσουλμάνους, που απογράφηκαν κατά το έτος 1921 ως μόνιμοι κάτοικοι σε διάφορα μοναστήρια της Κύπρου. Αλλά και για την εκτέλεση διαφόρων εργασιών συντήρησης εκκλησιαστικών κτιρίων ή τεμενών χρησιμοποιούνταν τεχνίτες και εργάτες, ανεξάρτητα από τη θρησκευτική προέλευσή τους. Το ίδιο συνέβαινε και στον τομέα της προμήθειας διαφόρων υλικών. Η μονή Αυγασίδας, για παράδειγμα, είχε αγοράσει κατά το έτος 1912, οικοδομικά υλικά από Μουσουλμάνο κάτοικο του χωριού Σανταλάρης, ενώ την ίδια εποχή και επί σειρά ετών, Μουσουλμάνος από την Λουρουτζίνα ήταν ο ενοικιαστής των κτημάτων της μονής Αγ. Θέκλας. Παράλληλα, μόνιμος προμηθευτής πυρίτιδας για τις εορταστικές εκδηλώσεις του Μπαϊραμιού ήταν, για τους Μουσουλμάνους της Αμμοχώστου, Χριστιανός έμπορος ονόματι Εμφιετζής.

Γ. Στον τομέα της φιλανθρωπίας

Ένα άλλο πεδίο, στο οποίο η θρησκευτική διαφορετικότητα δεν έγινε αιτία για τη δημιουργία προσκομμάτων στην ειρηνική συνύπαρξη των κατοίκων της Κύπρου, ήταν και αυτό της φιλανθρωπίας. Στα κατάστιχα της Αρχιεπισκοπής Κύπρου, όπως και σε αυτά άλλων Μητροπόλεων και Ιερών Μονών θα βρει κανείς καταχωρήσεις, που αφορούν οικονομικές ενισχύσεις σε Μουσουλμάνους πολίτες της νήσου. Εξαιρετικό ενδιαφέρον μάλιστα παρουσιάζουν οι περιπτώσεις εκείνες, στις οποίες τα

βοηθούμενα άτομα ήσαν εξέχοντα πρόσωπα της μουσουλμανικής θρησκείας, όπως δερβίσηδες και χοτζάδες, ή άλλες όπου τα βοηθήματα χρησιμοποιούνταν για θρησκευτικούς σκοπούς. Υπάρχουν λόγου χάρη περιπτώσεις, που τα έξοδα για την περιτομή παιδιών μουσουλμάνων συμπατριωτών μας καλύφθηκαν από την κυπριακή εκκλησία και άλλες όπου δίδονταν χρήματα για τη συντήρηση ανθρώπων, που υπηρετούσαν σε ισλαμικά τεμένη ή τεκκέδες. Δεν λείπουν παράλληλα και οι περιπτώσεις κατά τις οποίες ιμάμηδες και χοτζάδες συνεργάστηκαν με ορθόδοξους ιερείς για την ανακούφιση Κυπρίων, που επλήγησαν από διάφορες θεομηνίες. Σε αυτές εντάσσεται και η δραστηριοποίηση Χριστιανών και Μουσουλμάνων της Πάφου, μετά τους καταστροφικούς σεισμούς του έτους 1953.

Δ. Θρησκευτικοκοινωνικές εκδηλώσεις

Είναι γνωστό σε όλους και ιδίως τους παλαιότερους, ότι η τέλεση ενός γάμου, μιας βάπτισης ή μιας περιτομής και μιας κηδείας, σε μία κοινότητα με μεικτό πληθυσμό, είχε έντονο παγκοινοτικό χαρακτήρα, ανεξάρτητα από τη θρησκεία των ατόμων που αφορούσε άμεσα. Παρά το γεγονός ότι οι τελετές αυτές έχουν για τους Χριστιανούς περισσότερο μυστηριακό χαρακτήρα, ενώ για τους Μουσουλμάνους θεωρούνται πιο πολύ ως υποθέσεις νομοκανονικές, η συμμετοχή των κατοίκων, όχι ασφαλώς στο τελετουργικό μέρος, αλλά στο εορταστικό ή πένθιμο, το οποίο τις ακολουθούσε, ήταν πάνδημη. Το στόλισμα της νύφης από Χριστιανές και Μουσουλμάνες, η συνοδεία του νεκρού στο κοιμητήριο, η παράσταση Χριστιανών ως ανάδοχων κατά την περιτομή Μουσουλμάνων και άλλα παρόμοια, ήσαν μέχρι και τη δεκαετία του 1960, πολύ συνηθισμένα στην Κύπρο. Η γιορτή και το πανηγύρι του Αποστόλου Ανδρέα ή του Αγίου Γεωργίου προσέλκυαν και μεγάλο

αριθμό Μουσουλμάνων, ενώ παράλληλα τα μπαϊράμια συνοδεύονταν από εμποροπανηγύρεις, κτηνοτροφικές εκθέσεις ή αθλητικούς αγώνες, στους οποίους έπαιρναν μέρος και πολλοί Χριστιανοί.

Με την πεποίθηση ότι τα πιο πάνω είναι αρκετά για να καταδείξουν ότι η συνύπαρξη Χριστιανών και Μουσουλμάνων στην Κύπρο δεν αποτέλεσε αιτία συγκρούσεων αλλά αντίθετα συνέτεινε στη συναντίληψη και ειρηνική συμβίωση των κατοίκων της νήσου, θα θέλαμε να καταλήξουμε διατυπώνοντας την άποψη πως στο πολυπολιτισμικό ευρωπαϊκό αύριο της χώρας μας, οι θρησκείες των κατοίκων μπορούν, αν εξωγενείς παράγοντες δεν παρεμβάλουν εμπόδια, να επανενώσουν το λαό και να συμβάλουν στην οικοδόμηση ενός ειρηνικού μέλλοντος.

Κατά τα τελευταία χρόνια συμβαίνει στην Κύπρο κάτι το ελπιδοφόρο. Οι Χριστιανοί μπορούν να επισκέπτονται τις κατεχόμενες εκκλησίες στο βόρειο και υπό τουρκική κατοχή τμήμα του νησιού, οι περισσότερες από τις οποίες βρίσκονται, δυστυχώς, σε κακή κατάσταση. Παράλληλα οι Μουσουλμάνοι μπορούν να επισκέπτονται και να χρησιμοποιούν κάθε ισλαμικό χώρο λατρείας στις ελεγχόμενες από την Κυπριακή Δημοκρατία περιοχές. Σημαντικές πρωτοβουλίες έχουν αναληφθεί από το Μακαριότατο Αρχιεπίσκοπο Κύπρου κ. Χρυσόστομο Β, ο οποίος έχει ήδη συναντηθεί με το Μουφτή της Λευκωσίας και από το Μητροπολίτη Κύκκου και Τηλλυρίας Νικηφόρο, ο οποίος έχει ιδρύσει το Παγκόσμιο Βήμα Θρησκειών και Πολιτισμών. Στις τρεις συναντήσεις που έχουν ήδη πραγματοποιηθεί από αυτό το Βήμα, δόθηκε η ευκαιρία για συνάντηση μεταξύ Χριστιανών και Μουσουλμάνων της Κύπρου και συζήτηση γύρω από το θέμα του διαθρησκειακού διαλόγου και γύρω από το μέλλον της κοινής μας πατρίδας. Στο χώρο της εκπαίδευσης επίσης και στο βαθμό που αυτό εξαρτάται από το Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού της Κύπρου, βρίσκεται σε εξέλιξη η προσπάθεια για δημιουργία κουλτούρας συναντίληψης ανάμεσα στις δύο κοινότητες του νησιού.

Το σεμινάριο, που συνδιοργανώνεται από το Οικουμενικό Πατριαρχείο και τον οργανισμό Islamic Call Society, υπό τον τίτλο Ικανότητα Οικοδόμησης Διαθρησκειακού Διαλόγου, είναι μία εξόχως ενδιαφέρουσα πρωτοβουλία προς την κατεύθυνση του στόχου να έρθουν οι άνθρωποι κοντύτερα ο ένας στον άλλο. Για το λόγο αυτό αισθάνομαι την υποχρέωση να ευχαριστήσω την οργανωτική επιτροπή και ιδίως το Σεβασμιότατο Μητροπολίτη Γαλλίας κ. Εμμανουήλ για την πρόσκληση και όλους εσάς για την υπομονή σας να με ακούσετε.